

XIX a. lietuvių tautinio atgimimo sąjūdžio įvaizdis bendrojo lavinimo mokykloje

Arūnas GUMULIAUSKAS
Šiaulių universitetas

Pagrindinės sąvokos: *XIX a. lietuvių tautinio atgimimo sąjūdis, Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka, Jonas Šliūpas, Mindaugas, Vytautas Didysis, Maironis, Simonas Daukantas, Motiejus Valančius, Juozas Tumas-Vaižgantas, Jonas Jablonskis, „Aušra“, „Varpas“, daraktoriai.*

Pirmąsias žinias apie savo tautos istorinę praeitį jaunuoliai dažniausiai įgyja dar mokyklos suole. Čia formuojamas pilietinis mokinių požiūris į valstybę, jos istoriją. Mokyklai skirtas ypatingas vaidmuo patriotiškai auklėjant jaunąją kartą. Sunku paneigti tą faktą, jog šiame procese didžiausias krūvis tenka istorijos ir kitiems humanitariniams mokslams.

Norint išsiaiškinti jaunuolių požiūrį į XIX a. lietuvių tautinio atgimimo sąjūdį, buvo atlikta apklausa, kurioje dalyvavo Šiaulių miesto gimnazijų III ir IV klasių moksleiviai, taip pat Šiaulių universiteto Humanitarinio fakulteto įvairių kursų studentai. Beje, analogiškas tyrimas atliktas 2006 m., kada norėta atskleisti kryžiaus karų įvaizdžio formavimo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose peripetijas (G u m u l i a u s k a s 2007, 319). Šį kartą į 11 klausimų atsakė 243 respondentai. Studentų išreikšta pozicija padėjo praplėsti lokalinio požiūrio į rūpimą problemą ribas.

Apklausos rezultatai parodė, kad istorijos mokymosi tendencijos bendrojo lavinimo mokykloje išlieka stabilios. 2006 m. 84,8 % respondentų nurodė vadovėlį, kaip pagrindinį žinių šaltinį, o šį kartą tokią nuomonę pareiškė 73,16 % apklaustųjų. Istorijos disciplinos mokymosi procese nesumažėjo mokytojo vaidmuo (2006 m. – 69,75 %, 2011 m. – 66,6 %). Tad galima pabrėžti, jog pagrindiniai istorijos žinių šaltiniai mokiniams ir toliau išlieka vadovėlis bei pedagogas.

Deja, bet pastebima tendencija, kad vis mažiau moksleivių tobulina savo žinias savarankiškai. Galbūt tai galima paaiškinti dideliais mokymosi krūviais, nes pasirengimo valstybiniam istorijos brandos egzaminui programa – nerealiai plati. Kita vertus, negalima nepastebėti fakto, jog mokiniai vis mažiau skaito knygas. Papildoma literatūra, kaip pagrindinis istorijos žinių šaltinis, tėra 3,15 % moksleivių. Atrodytų, kad, rengiantis pamokoms, knygas galėtų atstoti specialios televizijos laidos, videomedžiaga, internetas, tačiau taip nėra. Tiesa, televiziją pagrindiniu istorijos žinių šaltiniu įvardijo 5,8 %, bet internetą – tik 1,25 % respondentų. Vadinasi, šiuo-

laikinės technologijos nėra pakankamai išnaudojamos istorijos mokymui. Jos dažniausiai jaunuoliams tėra pramogų elementas. Apibendrinus apklausos rezultatus, aiškiai matyti mažėjantis šeimos vaidmuo moksleivių mokymosi procese. Tėvai, seneliai dėl užimtumo vis rečiau konsultuoja savo vaikus, anūkus istorijos klausimais.

Tautinio atgimimo sąjūdžio sąvoka plačiai lietuvių istoriografijoje pradėta vartoti ne taip seniai, XX a. devintajame dešimtmetyje. Būtent tada konceptualiai pagrįstos šio laikotarpio chronologinės ribos (K u l a k a u s k a s 1990, 132–142). Iki to laiko istorikai vartojo nacionalinio išsivadavimo judėjimo sąvoką. Ji vartota ir sovietmečio mokykliniuose vadovėliuose. Tiesa, ši sąvoka ten atsirado ne iš karto ir apėmė skirtingas chronologines ribas. Antai stalininio laikotarpio istorijos vadovėlyje (devintasis leidimas), aiškinant lenkų kovos dėl nepriklausomybės peripetijas, kalbama apie 1863–1864 m. sukilimą, vykusį Lenkijoje, dalyje Lietuvos bei Baltarusijos (Š e s t a k o v a s 1954, 102–103), kurį žiauriai numalšino caras Aleksandras II. Analogiška koncepcija plėtota ir vėliau. Tačiau, remdamiesi marksistine-leninine „klasių kovos“ teorija, sovietiniai istorikai į vieną sąvoką suplakė valstiečių, nacionalinio išsivadavimo, revoliucinį judėjimus (F e d o s o v a s 1983, 126). Nors vieno paragrafo skirsnis ir vadinasi „Sukilimas Lenkijoje, Lietuvoje ir Baltarusijoje“ (Ibid., 127), bet jame nėra žodžiu neužsimenama apie lietuvių veiksmus rūpimu laikotarpiu. Vėl visas dėmesys sutelktas į įvykius Lenkijoje: „<...> didelis įvykis buvo 1863–1864 m. sukilimas Lenkijoje. Šis sukilimas turėjo ne tik nacionalinio išsivadavimo, bet ir socialinį pobūdį. Lenkijos valstiečiai norėjo gauti žemę, kuria jie naudojosi, bet ji buvo dvarininko nuosavybė. Sukilimui vadovavo lenkų šlėktos (bajorija), kurie nenorėjo apriboti savo valdžios valstiečiams ir kėlė nacionalistinius lozungus. Tai atstūmė liaudies mases nuo sukilimo ir sudavė smūgį visam išsivadavimo judėjimui. Sukilimas apėmė taip pat Lietuvą ir Vakarų Baltarusiją <...>“ (Ibid., 127–128). Ši citata dar kartą iliustruoja, jog komunizmas negalėjo taikstytis su bene pagrindiniu savo oponentu – nacionalizmu, skatinusiu tautinio atgimimo bei tautinės valstybės kūrimo procesą, kuris kardinaliai kirtosi su leninine „pasaulinės proletarinės revoliucijos teorija“ bei sovietinės imperijos plėtros idėja. Kita vertus, sovietiniuose istorijos vadovėliuose, norint pabrėžti Spalio perversmo neišvengiamumą, akcentuojama sunki ne rusų tautų padėtis carinėje Rusijoje: „<...> Rusijos imperijoje labai sunkiai gyveno ne rusų tautos. Ne veltui V. Leninas ją vadino tautų kalėjimu. Kaukazą, Vidurinę Aziją ir kitus nacionalinius pakraščius valdė caro paskirti rusų valdininkai. Jie visus ne rusų tautybės žmones paniekinančiai vadino „kitataučiais“. Nepaklusniousius caro valdininkai žiauriai bausdavo <...>“ (G o l u b e v a 1980, 86). Įdomu, kad sovietmečiu šis vadovėlis su nežymiais pataisymais išleistas net vienuolika kartų. Visuose leidimuose pateikiama ganėtinai panaši pozicija tautinių mažumų atžvilgiu carinėje imperijoje (G o l u b e v a 1965, 69–70; G o l u b e v a 1987, 80–82). Tačiau juose tendencingai išskiriama prasta Kaukazo ir Centrinės Azijos tautų padėtis ir nei žodžiu neužsimenama apie lietuvius, latvius, estus, ukrainiečius, baltarusius.

Lietuvos istorija mokyklinėje programoje sovietmečiu užėmė našlaitėlės vietą. Apie tai bylojo ir mokyklinių vadovėlių apimtis. Antai Lietuvos istorijos laikotarpis nuo seniausiųjų laikų iki 1905 m. revoliucijos išdėstytas vos 107 puslapiuose (J u r g i n i s 1972). Tiesa, vėliau vadovėlio apimtis kiek padidėjo, iki 130 puslapių (J u č a s 1981). Natūralu, kad ir informacijos apie tautinio atgimimo sąjūdį (tuo metu vadintu nacionaliniu judėjimu) pateikta labai šykščiai. Šia prasme galima išskirti Mečislovo Jučo bei Vytauto Merkio vadovėlių, kuriame, kiek leido sovietinė cenzūra, jau kalbama apie lietuviškos spaudos uždraudimą, daraktorius, knygnešius, *Aušra*, *Varpa*, Joną Basanavičių, Vincą Kudirką (Ibid., 102–104).

Sovietmečiu istorikai sudarinėjo istorinių šaltinių rinkinius, kurie turėjo padėti mokytojams geriau pasirengti pamokoms, išsiaiškinti konkrečios temos peripetijas. Reikia pabrėžti, jog tokių knygų turinys labai priklausė nuo to, kas jas rengė. Taip Aldonos Gaigalaitės, Emilijos Griškūnaitės, Juozo Jurginio sudarytoje *Lietuvos istorijos chrestomatijoje* galima aptikti dokumentų, liudijančių apie lietuviškos spaudos uždraudimą (*LICH* 1972, 106–107), slaptas lietuviškas mokyklas (Ibid., 112–113), lietuvių kultūrinės draugijos įsteigimą (Ibid., 115), pašalinimą iš seminarijos už lietuviškų knygų laikymą (Ibid., 116–117), baudas už slaptą mokymą (Ibid., 118), spaudos draudimo panaikinimą (Ibid., 127). Deja, bet visų šių istorinių šaltinių nėra Andriaus Bendžiaus, Leono Gentvilos-Bičkausko, Konstantino Surblio sudarytoje analogiškoje knygoje (*LICH* 1985), nors ji pasirodė žymiai vėliau. Suprantama, kad dėl sovietinės cenzūros, o neretai ir sudarytojų ideologinių nuostatų, dokumentai apie tautinio atgimimo sąjūdį pastaruosiuose leidiniuose nebuvo publikuoti.

Antrojo lietuvių tautinio atgimimo sąjūdžio laikotarpiu iš esmės keitėsi mūsų tautos istorijos faktų interpretacija. Būtent tada atsirado naujos istorijos sąvokos. Lietuvių tautinis atgimimo sąjūdis – viena iš jų. Ši sąvoka vartota pirmuosiuose perėinamuoju iš totalitarizmo į demokratiją laikotarpiu išleistuose vadovėliuose (G u m u l i a u s k a s 1989, 175). Juose jau žymiai plačiau nušviečiamas aušrininkų, varpininkų, apžvalgininkų, sargininkų vaidmuo, budinant tautą (Ibid., 187–189). Greta tautinio sąjūdžio lyderių – Jono Basanavičiaus, Vinco Kudirkos – minimi Jonas Šliūpas, Martynas Jankus, Jonas Vileišis, Povilas Višinskis ir kt. (Ibid.). Analogiška tendencija pastebima ir kituose šiuo laikotarpiu pasirodžiusiuose vadovėliuose (B e r e s n e v i č i u s 1990, 114–116; G u m u l i a u s k a s 1993, 238–242; S r u o g i e n ė 1990, 259–273). Ypač plačiai XIX a. lietuvių tautinį atgimimą nušvietė Vanda Daugirdaitė-Sruogienė.

Lietuvių istoriografijoje Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu išleisti mokykliniai istorijos vadovėliai skirstomi į tris grupes (G u m u l i a u s k a s 2007, 320). Kaip jau minėta, pereinamojo periodo mokymosi priemonės gana informatyviai atskleidė rūpimą problemą. Tiesa, jose nesunku įžvelgti ankstesnės historiografinės tradicijos (tarpukario ar net sovietinės) apraiškų. Tuo tarpu Vakarų Europos autorių vadovėlių vertimuose natūraliai neatsirado vietos regioninės istorijos problemų nušvietimui.

Šiuolaikinio laikotarpio istorijos vadovėlius (išleistus XXI a.) šia prasme negalima vertinti vienareikšmiškai. Antai autorių kolektyvo parašytoje „Naujųjų amžių istorijoje“ lietuvių tautinio atgimimo problema XIX a. atskleista aiškiai nepakankamai (B r a z a u s k a s 2004, 185–188). Specialus paragrafas skirtas rūpimai temai nėra informatyvus. Rūstis Kamuntavičius, Vaida Kamuntavičienė, Remigijus Civinskas, Kastytis Antanaitis savo vadovėlyje siekė atskleisti mūsų tautos istoriją nuo seniausių laikų iki XXI amžiaus. Be to, knygoje pateikta daug įvairių dokumentų, diagramų, lentelių, iliustracijų. Autorių kolektyvas pakankamai dėmesio skyrė pirmajam lietuvių tautiniam atgimimo sąjūdžiui. Vadovėlyje pateikti ne tik J. Basanavičiaus, bet ir J. Šliūpo, Mykolo Biržiškos prisiminimų apie rūpimą laikotarpį fragmentai (K a m u n t a v i č i u s 2001, 321–323). Tačiau knygoje pasigendama sistemos. Tarp daugybės dokumentų mokiniui sunku atrasti tekste atsakymus į esminius dalykus. Šia prasme pozityviau galima vertinti kito autorių kolektyvo vadovėlį (J u r k y n a s 2003), tačiau istorinės medžiagos pateikimo jame būdas nėra tinkamo lygio. Kaip ir 2007 m., taip ir dabar galima konstatuoti, jog mokyklinių istorijos vadovėlių rengimas šalyje tebėra problema (G u m u l i a u s k a s 2007, 321). Dėl to nukenčia mokinių žinios. Kita vertus, didesnė atsakomybė tenka mokytojui. Tad į vadovėlių rengimo procesą turėtų labiau įsitraukti istorikai profesionalai, turintys pedagoginio darbo patirties mokykloje.

Apklaustos rezultatai atskleidė gana prastą istorijos žinių lygį. Net 52,74 % apklaustųjų nieko negalėjo pasakyti apie lietuvių tautinio atgimimo sąjūdžius. 24,18 % respondentų tvirtino, kad šis judėjimas galėjo vykti XIX a., o 14,29 % – XX amžiuje. Abu variantus paminėjo tik 8,79 % apklaustųjų. Analogiškų rezultatų sulaukta atsakymuose į klausimą, kada prasidėjo XIX a. lietuvių tautinio atgimimo sąjūdis. 6,59 % apklaustųjų šio istorinio įvykio pradžią siejo su 1863–1864 m. sukilimu, 21,98 % – lietuviško rašto uždraudimu, 9,89 % – *Aušros* ir *Varpo* pasirodymu. Tačiau didžiausia respondentų dalis (61,54 %) atsakymo į klausimą paprasčiausiai nežinojo. Vis dėlto 17,58 % apklaustųjų tvirtino, jog lietuvių tautinio atgimimo sąjūdžio pabaigą lėmė lietuviško rašto uždraudimo panaikinimas 1904 metais. Kita vertus, net 70,33 % jaunuolių apie tai nieko nebuvo girdėję.

Gana vieningai respondentai nurodė tautinio atgimimo sąjūdžių tikslus. Jų nuomone, svarbiausia tokių judėjimų užduotimi buvo savos valstybės atkūrimas (71,43 %). Kiti (20,88 %) pirmenybę teikė nacionalinio rašto atgavimui, kalbos, kultūros vystymui, socialiniam teisingumui. Tik 7,69 % apklaustųjų šiuo klausimu nieko negalėjo pasakyti.

Galima teigti, jog visai nenustebino respondentų žinios, nurodant svarbiausius XIX a. lietuvių tautinio atgimimo sąjūdžio laikotarpio įvykius ar faktus. Tradiciškai jaunuoliai paminėjo *Aušrą* (18,68 %), *Varpą* (18,68 %), knygnešius (12,09 %), Tautišką giesmę (7,69 %). Gal kiek netikėtai išskirtas generalgubernatorius Michailas Muravjovas, kurį žinojo 1,1 % apklaustųjų. Tačiau ir vėl liūdino respondentų prastos žinios (67,03 %). Žymiai geriau jaunuoliams sekėsi nurodyti žymiausius XIX a. lietuvių tautinio atgimimo sąjūdžio veikėjus. Čia nepralenkiamas buvo

J. Basanavičius (50,55 %). Po jo liko V. Kudirka (40,66 %), Maironis (24,18 %), Simonas Daukantas (17,58 %), Motiejus Valančius (17,58 %), Juozas Tumas-Vaižgantas (7,69 %), J. Šliūpas (5,49 %), Jonas Jablonskis (3,3 %). Deja, bet 30,77 % respondentų nesugebėjo nurodyti nė vieno rūpimo laikotarpio žymaus kultūros bei visuomenės veikėjo.

Reikia pasakyti, kad jaunuoliai labiau disponuoja bendromis mūsų tautos praeities žiniomis. Matyt, reikėtų mokytojams pamokų metu labiau atkreipti dėmesį į regioninės ar lokalinės istorijos problemas. Dabar gi mokiniai turi daugiau informacijos, kas, pavyzdžiui, XIX a. vyko Prancūzijoje, JAV nei savo mieste ar kaime. Tokia padėtis neprisideda prie patriotinio jaunimo auklėjimo. Antai iš Šiaulių krašto kilusio gydytojo, medicinos, humanitarinių, teisės mokslų daktaro, aušrininko, žymaus lietuvių spaudos, visuomenės veikėjo, laisvamano J. Šliūpo nežinojo net 76,92 % respondentų. Tiesa, 18,68 % apklaustųjų nurodė, kad jis aktyviai dalyvavo XIX a. lietuvių tautiniame atgimimo sąjūdyje bei leido *Aušra* (3,3 %).

Prioritetų nustatymas atskleidžia konkrečios istorijos srities, įvykio ar subjekto poveikio dydį tautos vystymosi procesui (I prioritetas – didžiausias poveikis, II – mažesnis poveikis, III – mažiausias poveikis). Tokia metodika, siekiant išsiaiškinti kryžiaus karų įvaizdžio formavimo aplinkybes bendrojo lavinimo mokyklose, naudota ir 2006 metais (G u m l i a u s k a s 2007, 323). Reikėtų pabrėžti, kad esminių pokyčių šioje srityje neįvyko (žr. 1 lentelę). Respondentai tik labiau akcentavo kultūros istorijos sritį (karo istorijos sąskaita), kaip geriausiai atspindinčią tautos raidos lygį. Tuo tarpu apklaustųjų požiūris į politinę istoriją, palyginti su 2006 m., praktiškai nepakitė. Kita vertus, XIX a. lietuvių tautinio sąjūdžio laikotarpis pasižymėjo nacionalinės kultūros bei politinės sąmonės formavimosi procesais, o ne pergalėmis karo lauke. Tad galima teigti, jog kultūros bei politinė istorija, kaip istorijos sritis, geriausiai, anot respondentų, atspindi tautos raidos lygį.

1 lentelė

Istorijos sritys, geriausiai atspindinčios tautos raidos lygį (%)*

Sritis	I prioritetas	II prioritetas	III prioritetas
Kultūros (2006 m.)	34,8	33,3	31,9
Karo (2006 m.)	31,9	26,1	42
Politinė (2006 m.)	33,3	40,6	26,1
Kultūros (2011 m.)	50,44	30,41	19,15
Karo (2011 m.)	16,31	16,69	67
Politinė (2011 m.)	33,25	52,9	13,85

*Lentelė sudaryta pagal 2006 ir 2011 m. mokinių bei studentų apklausos rezultatus.

Tautos istorija susideda iš įvairių laikotarpių. Jie – vienodai svarbūs, nes atskleidžia tautos raidos procesą skirtingomis sąlygomis. Lietuvos istorija – ne išimtis. Mūsų valstybė pergyveno šešis nevienodus laikotarpius, kurie nužymėti tautos suklestėjimu bei nuopuoliais. Apklausos metu norėta išsiaiškinti, koks Lietuvos

istorijos periodas mokinius labiausiai domina. Ikimindauginės Lietuvos laikotarpis į klausimus neįtrauktas, nes jo nėra istorijos valstybinio brandos egzamino programoje. Respondentų atsakymai buvo tikrai netikėti (žr. 2 lentelę). Pasirodė, kad jaunuolius labiausiai domina sovietinės okupacijos periodas (22,96 %). Po jo pažymėti LDK iki 1569 m. (19,98 %), Antrosios Lietuvos Respublikos (16,99 %), Pirmosios Lietuvos Respublikos (14,9 %), Abiejų Tautų Respublikos (12,95 %), Lietuvos Rusijos imperijoje (12,22 %) laikotarpiai. Jaunimo domėjimasi sovietmečiu, matyt, skatina keletas priežasčių: 1) tėvų, senelių, mokytojų pasakojimai; 2) sovietinių knygų, kino filmų, spaudos prieinamumas; 3) specialios televizijos, radijo laidos ir kt. Prastas respondentų požiūris į Lietuvos istorijos 1795–1915 m. laikotarpį padarė įtaką jų atsakymams į klausimus apie XIX a. lietuvių tautinio atgimimo sąjūdį.

2 lentelė

Domėjimasis Lietuvos istorijos laikotarpiais (%)*

Laikotarpis	I prioritetas	II prioritetas	III prioritetas	Iš viso
LDK iki 1569 m.	34,05	13,68	12,2	19,98
ATR	2,05	14,63	22,18	12,95
Lietuva Rusijos imperijoje	10,14	6,6	19,91	12,22
I LR	5,02	22,97	16,72	14,9
LSSR	38,51	17,46	12,9	22,96
II LR	10,23	24,66	16,09	16,99

*Lentelė sudaryta pagal 2011 m. mokinių bei studentų apklausos rezultatus.

Apklausos metu norėta išsiaiškinti, kurie mūsų valstybės kultūros bei politikos veikėjai yra populiariausi tarp jaunimo. Remdamiesi prioritetų gradavimo metodika, respondentai privalėjo sudaryti savo žinomiausių istorinių asmenybių dešimtuką. Taip sudaryta išties labai didelės apimties populiariausių veikėjų dešimties prioritetų lentelė. Čia pateikiama tik pastarosios fragmentinė dalis: žinomiausių politikos bei kultūros veikėjų dešimtukas, sudarytas pagal dešimties prioritetų metodiką, taip pat pirmųjų trijų prioritetų rezultatai (žr. 3 lentelę). Net šešios istorinės asmenybės (Mindaugas, Vytautas Didysis, Gediminas, Jogaila, Algirdas, Kęstutis) priskirtinos LDK iki 1569 m. laikotarpiui. Du istoriniai veikėjai (V. Kudirka, J. Basanavičius) aktyviai dalyvavo XIX a. lietuvių tautinio atgimimo sąjūdyje. Tačiau būtina pabrėžti, kad pastarųjų asmenybių populiarumą daugiausiai lėmė, o respondentų, jų atvaizdai anot piniginių ženklų bei valstybinio himno autorystė. Nors apklausos metu nustatyta, jog kultūros istorija, kaip istorijos sritis, geriausiai atspindi tautos raidos lygį, tačiau žinomiausių Lietuvos valstybės ir kultūros veikėjų dešimtuose praktiškai vyrauja vien politikai. Kita vertus, Pirmosios bei Antrosios Lietuvos Respublikos politikai vertinti santūriau.

Žinomiausi Lietuvos valstybės ir kultūros veikėjai (%)*

Veikėjai	I prioritetas	II prioritetas	III prioritetas
Mindaugas	40,66	9,89	6,59
Vytautas Didysis	23,08	18,68	9,89
Gediminas	5,49	16,48	14,29
A. Smetona	3,3	3,3	8,79
V. Kudirka	8,79	4,4	3,3
Jogaila	1,1	5,49	8,79
Algirdas	1,1	6,59	4,4
J. Basanavičius	0	4,4	4,4
Kęstutis	0	3,3	5,49
A. M. Brazauskas	0	3,1	4,3

*Lentelė sudaryta pagal 2011 m. mokinių bei studentų apklausos rezultatus.

Analogiški tyrimai atlikti ir 2006 metais (G u m u l i a u s k a s 2007, 324). Jų rezultatai mažai kuo skiriasi nuo 2011 m. apklausos duomenų (žr. 4 lentelę). Antai pirmajame dešimtuکه savo vietų neužleido Mindaugas, Vytautas Didysis, Jogaila, Gediminas, Algirdas, Kęstutis, V. Kudirka, Algirdas Mykolas Brazauskas. Abiejų apklausų metu respondantai aukštai įvertino Antaną Smetoną, J. Basanavičių, Joną Mačiulį-Maironį, Valdą Adamkų, Martyną Mažvydą, Simoną Daukantą, Vytautą Landsbergį, Kazį Grinių. Arvydo Sabonio pavardė ne kartą minėta ir 2006 m. apklaustųjų atsakymuose. Dalios Grybauskaitės populiarumo išaugimas sietinas su jos išrinkimu šalies prezidentu. 2011 m., kaip ir 2006 m., apklausos metu į žinomiausių valstybės bei kultūros veikėjų dvidešimtukus pateko po 15 politikų ir 5 kultūrininkus.

Žinomiausi Lietuvos valstybės ir kultūros veikėjai*

Eil. nr.	2006 m. apklausa	2011 m. apklausa
1.	Mindaugas	Mindaugas
2.	Vytautas Didysis	Vytautas Didysis
3.	Jogaila	Gediminas
4.	Gediminas	A. Smetona
5.	V. Adamkus	V. Kudirka
6.	A. M. Brazauskas	Jogaila
7.	V. Landsbergis	Algirdas
8.	Kęstutis	J. Basanavičius
9.	Algirdas	Kęstutis
10.	V. Kudirka	A. M. Brazauskas

4 lentelės tęsinys

11.	A. Smetona	J. Mačiulis-Maironis
12.	J. Mačiulis-Maironis	V. Adamkus
13.	Vasario 16-osios akto signatarai	M. Mažvydas
14.	R. Paksas	V. Landsbergis
15.	S. Daukantas	S. Daukantas
16.	M. Mažvydas	D. Grybauskaitė
17.	K. Donelaitis	A. Sabonis
18.	A. Baranauskas	S. Darius ir S. Girėnas
19.	J. Basanavičius	K. Grinius
20.	K. Grinius	Žygimantas Augustas

*Lentelė sudaryta pagal 2006 ir 2011 m. mokinių bei studentų apklausos rezultatus.

Be to, apklausos metu norėta išsiaiškinti, kokius istorinius įvykius jaunimas laiko svarbiausiais mūsų tautos istorijoje. Išaiškėjo, jog Žalgirio mūšis savo populiarumu ženkliai lenkia kitus konkurentus (žr. 5 lentelę). Šio istorinio įvykio pozicijas lėmė kelios aplinkybės: 1) jo kulto suformavimas visuomenėje tarpukariu bei sovietmečiu; 2) 2010 m. šventas 600 metų jubiliejus. Saulės mūšio populiarumą galima paaiškinti, kaip regioninio tyrimo rezultata. Kita vertus, tai buvo pirmas stambus mūšis Lietuvos teritorijoje prieš krikščioniškąjį vienuolių karinį ordiną. Kiti paminėti respondentų istoriniai įvykiai niekuo nenustebino. Juos galima pavadinti svarbiais etapais mūsų tautos nueitame istoriniame kelyje.

5 lentelė

Svarbiausi Lietuvos istorijos įvykiai (%)*

Įvykiai	I prioritetas	II prioritetas	III prioritetas
Žalgirio mūšis	23,08	26,37	9,89
Saulės mūšis	16,48	14,29	10,99
Kovo 11-osios aktas	18,68	10,99	12,09
Vasario 16-osios aktas	9,89	8,79	16,48
Lietuvos krikštas	6,59	9,89	7,69
Mindaugo karūnacija	16,48	4,4	2,2
Liublino unija	0	3,3	4,4
Sausio 13-oji	1,1	3,3	3,3
Stojimas į ES	0	4,4	2,2

*Lentelė sudaryta pagal 2011 m. mokinių bei studentų apklausos rezultatus.

Išvados

Remiantis pateiktos tyrinėtos medžiagos analize, galima padaryti šias **išvadas**:

1. Istorijos mokymosi tendencijos bendrojo lavinimo mokykloje išlieka stabilios. Pagrindiniai istorijos žinių šaltiniai mokiniams ir toliau išlieka vadovėlis bei pedagogas.

2. Šiuolaikinės technologijos nėra pakankamai išnaudojamos istorijos mokymui. Jos dažniausiai jaunuoliams tėra pramogų elementas.

3. Tendencingai mažėja šeimos vaidmuo moksleivių mokymosi procese. Tėvai, seneliai dėl užimtumo vis rečiau konsultuoja savo vaikus, anūkus istorijos klausimais.

4. Iki XX a. devintojo dešimtmečio vietoje tautinio atgimimo sąjūdžio istorikai vartojo nacionalinio išsivadavimo judėjimo sąvoką. Ji vartota ir sovietiniuose mokykliniuose vadovėliuose. Ši sąvoka ten atsirado ne iš karto ir apėmė skirtingas chronologines ribas.

5. Sovietmečiu galima išskirti Mečislovo Jučo bei Vytauto Merkio vadovėlių, kuriame, kiek leido sovietinė cenzūra, jau kalbama apie lietuviškos spaudos uždraudimą, daraktorius, knygnešius, *Aušrą*, *Varpą*, Joną Basanavičių, Vincą Kudirką.

6. Lietuvių tautinio atgimimo sąjūdžio sąvoka vartota pirmuosiuose pereinamuoju iš totalitarizmo į demokratiją laikotarpiu išleistuose vadovėliuose, kuriuose jau žymiai plačiau nušviečiamas aušrininkų, varpininkų, apžvalgininkų, sargininkų vaidmuo, budinant tautą. Greta tautinio sąjūdžio lyderių – J. Basanavičiaus, V. Kudirkos – minimi Jonas Šliūpas, Martynas Jankus, Jonas Vileišis, Povilas Višinskis ir kt.

7. Mokyklinių istorijos vadovėlių rengimas šalyje tebėra problema. Dėl to nukenčia mokinių žinios. Kartu didesnė atsakomybė tenka mokytojui. Į vadovėlių rengimo procesą turėtų labiau įsitraukti istorikai profesionalai, turintys pedagoginio darbo mokykloje patirties.

8. Mokiniai labiau disponuoja bendromis mūsų tautos praeities žiniomis. Todėl reikėtų mokytojams pamokų metu labiau atkreipti dėmesį į regioninės ar lokalinės istorijos problemas.

9. Besimokantį jaunimą labiausiai domina Lietuvos istorijos sovietinės okupacijos laikotarpis. Šį susidomėjimą skatina keletas priežasčių: tėvų, senelių, mokytojų pasakojimai; sovietinių knygų, kino filmų, spaudos prieinamumas; specialios televizijos, radijo laidos ir kt.

10. Mažas mokinių domėjimasis Lietuvos istorijos 1795–1915 m. laikotarpiu padarė įtaką jų nekokybiškiems atsakymams į klausimus apie XIX a. lietuvių tautinio atgimimo sąjūdį.

Šaltiniai ir literatūra

- B e r e s n e v i č i u s 1990 – Paulius Beresnevičius, *Lietuvos istorijos skaitiniai*: mokymo priemonė V klasei, Kaunas: Šviesa.
- B r a z a u s k a s 2004 – Juozas Brazauskas, Saulius Jurkevičius, Kęstutis Petrauskis, *Naujųjų amžių istorija*: vadovėlis 9 klasei, Vilnius: Kronta.
- F e d o s o v a s 1983 – Ivanas Fedosovas, *TSRS istorija*: vadovėlis VIII klasei, Kaunas: Šviesa.
- G u m u l i a u s k a s 1989 – Arūnas Gumuliauskas, *Besidomintiems Lietuvos istorija*, Vilnius: Periodika.
- G u m u l i a u s k a s 1993 – Arūnas Gumuliauskas, *Lietuva: nuo valstybės susikūrimo iki valstybės atkūrimo*, Vilnius: Debesija.
- G u m u l i a u s k a s 2007 – Arūnas Gumuliauskas, „Kryžiaus karų įvaizdžio formavimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose“, *Kryžiaus karų epocha Baltijos regiono tautų istorinėje sąmonėje*. Mokslinių straipsnių rinkinys, Šiauliai: Saulės delta.
- G o l u b e v a 1965 – Tamara Golubeva, Levas Geleršteinas, *TSRS istorijos skaitiniai IV klasei*, Kaunas: Šviesa.
- G o l u b e v a 1980 – Tamara Golubeva, Levas Geleršteinas, *TSRS istorijos skaitiniai*: vadovėlis IV klasei, Kaunas: Šviesa.
- G o l u b e v a 1987 – Tamara Golubeva, Levas Geleršteinas, *TSRS istorijos skaitiniai*: vadovėlis V klasei, Kaunas: Šviesa.
- J u č a s 1981 – Mečislovas Jučas, Vytautas Merkys, *Lietuvos TSR istorija*: vadovėlis VII–IX kl., Kaunas: Šviesa.
- J u r g i n i s 1972 – Juozas Jurginis, Vytautas Merkys, *Lietuvos TSR istorija*: mokymo priemonė VII–IX klasei, Kaunas: Šviesa.
- J u r k y n a s 2003 – Juozas Jurkynas, Genia Jurkynienė, Albinas Visockis, *Lietuva pasaulyje*: istorijos vadovėlis IX klasei, Kaunas: Šviesa.
- K a m u n t a v i č i u s 2001 – Rūstis Kamuntavičius, Vaida Kamuntavičienė, Remigijus Civinskas, Kastytis Antanaitis, *Lietuvos istorija 11–12 klasėms*, Vilnius: Vaga.
- K u l a k a u s k a s 1990 – Antanas Kulakauskas, „Apie tautinio atgimimo sąvoką, tautinių sąjūdžių epochą ir lietuvių tautinį atgimimą“, *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*, t. 1, Vilnius: Sietynas.
- L I C H 1972 – *Lietuvos TSR istorijos chrestomatija*: priemonė mokytojams, Kaunas: Šviesa.
- L I C H 1985 – *Lietuvos TSR istorijos chrestomatija*: knyga mokytojams, Kaunas: Šviesa.
- S r u o g i e n ė 1990 – Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, *Lietuvos istorija*, Vilnius: Vyturys.
- Š e s t a k o v a s 1954 – Aleksandras Šestakovas, *TSRS istorija*: vadovėlis IV klasei, Kaunas: Valstybinė pedagoginės literatūros leidykla.

Arūnas Gumuliauskas

XIX a. lietuvių tautinio atgimimo sąjūdžio įvaizdis bendrojo lavinimo mokykloje

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: XIX a. lietuvių tautinio atgimimo sąjūdis, Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka, Jonas Šliūpas, Mindaugas, Vytautas Didysis, Maironis, Simonas Daukantas, Motiejus Valančius, Juozas Tumas-Vaižgantas, Jonas Jablonskis, „Aušra“, „Varpas“, daraktoriai.

Istorijos mokymosi tendencijos bendrojo lavinimo mokykloje nekinta. Pagrindiniai istorijos žinių šaltiniai mokiniams ir toliau išlieka vadovėlis bei pedagogas. Šiuolaikinės technologijos nėra pakankamai išnaudojamos istorijos mokymui. Jos dažniausiai jaunuoliams tėra pramogų elementas. Tendencingai mažėja šeimos vaidmuo moksleivių mokymosi procese. Tėvai, seneliai dėl užimtumo vis rečiau konsultuoja savo vaikus, anūkus istorijos klausimais. Iki XX a. devintojo dešimtmečio vietoje tautinio atgimimo sąjūdžio istorikai vartojo nacionalinio išsivadavimo judėjimo sąvoką. Ji vartota ir sovietiniuose mokykliniuose vadovėliuose. Ši sąvoka ten atsirado ne iš karto ir apėmė skirtingas chronologines ribas. Lietuvių tautinio atgimimo sąjūdžio sąvoka vartota pirmuosiuose pereinamuosiuose iš totalitarizmo į demokratiją laikotarpiu išleistuose vadovėliuose. Mokyklinių istorijos vadovėlių rengimas šalyje tebėra problema. Dėl to nukenčia mokinių žinios. Kartu didesnė atsakomybė tenka mokytojui. Į vadovėlių rengimo procesą turėtų labiau įsitraukti istorikai profesionalai, turintys pedagoginio darbo mokykloje patirties. Mokiniai labiau disponuoja bendromis mūsų tautos praeities žiniomis. Todėl reikėtų mokytojams pamokų metu labiau atkreipti dėmesį į regioninės ar lokalinės istorijos problemas. Besimokantį jaunimą labiausiai domina Lietuvos istorijos sovietinės okupacijos laikotarpis. Ši susidomėjimą skatina keletas priežasčių: tėvų, senelių, mokytojų pasakojimai; sovietinių knygų, kino filmų, spaudos prieinamumas; specialios televizijos, radijo laidos ir kt. Mažas mokinių domėjimasis Lietuvos istorijos 1795–1915 m. laikotarpiu padarė įtaką jų nekokybiškiems atsakymams į klausimus apie XIX a. lietuvių tautinio atgimimo sąjūdį.

Arūnas Gumuliauskas

The image of the 19th century Lithuanian national revival in the secondary schools

S u m m a r y

Keywords: 19th century Lithuanian national revival movement, Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka, Jonas Šliūpas, Mindaugas, Vytautas the Great, Maironis, Simonas Daukantas, Motiejus Valančius, Juozas Tumas-Vaižgantas, Jonas Jablonskis, “Aušra”, “Varpas”.

The trends of history learning in the secondary schools are not changing. The main sources of historical knowledge for the secondary school students still remain a teacher

and a textbook. Modern technologies are still not sufficiently utilized for the teaching of History. They are still mostly an element of entertainment for the young people. There is a trend of decreasing family role in the students' learning process. Because of being more occupied, parents and grandparents rarely consult their children in the questions of history. Until the 1980's instead of "national revival movement" historians used the term "national liberation movement". It was also used in the Soviet time school textbooks. This concept appeared there not at once and included various chronological boundaries. The term of Lithuanian national revival was used in the textbooks during the first years of transition from totalitarian to democratic system. Preparation of History textbooks for secondary schools still remains a problem in Lithuania. Because of this, students' level of knowledge suffers. At the same time, more responsibility is given to teachers. The process of History textbook preparation should involve more professional historians who have more experience of pedagogical work at schools. Students have more general knowledge about our nation's past. Therefore more of their attention should be directed to the problems of regional and local history. Studying youth is mostly interested in the period of Soviet occupation. This interest is stimulated by several reasons: the stories of their parents, grandparents and teachers; availability of Soviet books, movies and press; special TV and radio programmes, etc. Little interest in the period of 1795-1915 influenced they poor answers to the questions about the 19th century Lithuanian national revival.

A r ū n a s G U M U L I A U S K A S

Istorijos katedra

Šiaulių universitetas

P. Višinskio g. 38

LT-76352 Šiauliai

[gumaras@gmail.com]